

ARAŞTIRMA MAKALESİ

Abdulkadir ÖNKOL

Ankara Hacı Bayram Veli Üni.
Lisansüstü Eğitim Enst.
Türk Halk Bilimi
Doktora Öğrencisi

akadironkol@gmail.com

 0000-0002-2816-0714

 10.56387/ahbvedebiyat.1324036

Gönderim Tarihi: 07.07.2023

Kabul Tarihi: 26.11.2023

Alıntı: ÖNKOL, A. (2023)
"Toplumsal Cinsiyet Rollerinin
Masallara Etkisi". *AHBVÜ
Edebiyat Fakültesi Dergisi*, (9),
11-24.

TOPLUMSAL CİNSİYET ROLLERİNİN MASALLARA ETKİSİ

ÖZ: Masallar edebiyattan halk bilimine, psikolojiden sosyolojiye pek çok alanda bilimsel çalışmalara konu olmuş metinlerdir. Özellikle halk bilimi alanında geçmişte masallar üzerine yapılan çalışmaların metin merkezli olduğu bilinmektedir. Son dönemde ise bağlam merkezli araştırmaların yapıldığı görülmektedir. Bu araştırmalarda anlatıcı, dinleyici ve anlatım ortamı birlikte ele alınmaktadır. Halk bilimi çalışmalarında önem kazanan anlatıcının hayat hikâyesi, bağlam merkezli kuramcılar tarafından ortaya atılan 'kişisel boyut' kavramına zemin oluşturmuştur. Kişisel boyutun oluşmasında etkili olan unsurlardan birisi de toplumsal cinsiyet rolleridir. Bu çalışmada Kahramanmaraşlı bir kadın masal anlatıcısı olan Fatma Önkol'un bir masalı ile yine Kahramanmaraşlı olan erkek bir masal anlatıcısı olan Mustafa Baltacı'nın bir masalından yola çıkılarak anlatıcının toplumsal cinsiyet rollerinin, anlattığı masala ne kadar yansıdığı analiz edilmiştir. Genellikle erkeğin anlattığı masalda erkekler cesur ve yiğit bir kişiliğe sahip iken kadınlar kötü, ikinci planda, dış güzelliği ve erkeğine olan sadakatiyle öne çıkarlar. Kadın anlatıcının masalında ise kadın kahramanın güzelliği ve ev işlerindeki başarısının yanında yiğitlik, zekâ ve cesaretiyle de ön plana çıktığı görülmüştür. Sonuç olarak anlatıcıların doğduğu çevre ve şartların, masalı toplumsal cinsiyet açısından etkilediği görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Masal, Masal Anlatıcısı, Anlatı, Toplumsal Cinsiyet.

THE EFFECT OF GENDER ROLES ON FAIRY TALES

ABSTRACT: Fairy tales are texts that have been the subject of scientific studies in many fields from literature to folklore and psychology to sociology. Especially in the field of folklore, it is known that the studies on fairy tales in the past were text-centred. It has been seen recently, however, that context-centred studies are conducted. In these studies, the narrator, the listener and the narration environment are handled together. The life story of the narrator, which has gained importance in folklore studies, has formed the basis for the concept of 'personal dimension' put forward by context-centred theorists. One of the factors that are effective in the formation of the personal dimension is gender roles. In this study, based on a fairy tale by Fatma Önkol, a female fairy tale teller from Kahramanmaras, and a fairy tale by Mustafa Baltacı, a male fairy tale teller also from Kahramanmaras, the extent to which the gender roles of the narrator are reflected in the fairy tale she tells has been analysed. Generally, in the tale told by the male narrator, men have a brave and valiant personality, while women are portrayed as bad and secondary to men on one hand as striking for their external beauty and loyalty to their men. In the female narrator's tale, however, it is observed that the female protagonist stands out with her bravery, intelligence and courage as well as her beauty and success in housework. As a result, it was observed that the environment and conditions in which the narrators were born affected the tale in terms of gender.

Keywords: Fairytale, Storyteller, Narrative, Gender.

Giriş

Masallar pek çok alanda farklı açılardan çalışılmış metinlerdir. Halk biliminde metin merkezli çalışmaların yanında son dönemde bağlam merkezli çalışmalar da öne çıkmaktadır. Bağlam anlatıcı, dinleyici ve anlatım ortamını kapsamaktadır. Halk bilgisi ürünleri belirli bir gelenek çerçevesinde, o geleneğin temsilcileri tarafından oluşturulur ve geleneğin belirlediği şekillerde, zamanlarda, mekânlarda yine anlatıcılar tarafından yeniden kurgulanır ve icra edilir. Bu nedenle; halk bilgisi ürünlerinin incelenmesinde anlatıcı, dinleyici, sosyal çevre ve şartlar gibi unsurları göz önüne almadan sadece metin üzerinde yapılan değerlendirmeler eksik kalır (Gültekin, 2014: 58). Masallar anlatıcısından ve anlatılan sosyal çevreden bağımsız düşünülemez. Bundan dolayı günümüzde masallarla ilgili yapılacak çalışmalarda anlatıcının özelliklerini de göz önünde bulundurmamak gerekir.

Cinsiyet kavramı ise biyolojik ve toplumsal olmak üzere temelde iki yönlüdür. Masal anlatıcısının cinsiyeti konusunda yapılan çalışmalar¹ bize kadınların daha çok masal anlattığını gösterir. Bu biyolojik ayırım dışında bir de toplumların kişilere yüklediği toplumsal roller vardır. Toplumsal cinsiyet üzerine yapılan bilimsel çalışmalar 1970'li yıllarda başlamış ve 1990'lı yıllarda ise yaygınlaşmıştır. Biyolojik yaklaşım, cinsiyeti; fiziksel ve genetik özellikler üzerinden değerlendirirken sosyokültürel yaklaşım ise cinsiyetin toplumsal yönünü ve kültür kavramını ön plana çıkarmıştır. Birincisinde doğuştan gelen özellikler etkiliyken diğesinde sonradan edinim vardır (Çelikten, 2022: 740). Ayrıca masalci, kadın veya erkek olduğunda da anlatım değişiklikler gösterir. Kadın veya erkek dinleyicilerin ve anlatıcıların daha çok veya daha az benimsediği masallar vardır (Boratav, 2009: 39). Sosyokültürel yaklaşım odaklı ele aldığımız bu çalışmada Kahramanmaraşlı kadın masal anlatıcısı Fatma Önkol'un bir masalı ile yine Kahramanmaraşlı erkek masal anlatıcısı Mustafa Baltacı'nın bir masalından yola çıkılarak anlatıcının toplumsal cinsiyet rollerinin, anlattığı masala ne kadar yansıdığı analiz edilmeye çalışılmıştır.

Evrin Ölçer Özünel, masallarla ilgili yapılan çalışmaların motif ve tip incelemesine dayandığını, bunların alana katkısı olduğunu ancak sadece bu yöntemlerle sınırlı kalmanın günümüz halk bilimi yöntemlerinden faydalanmamanın doğru olmadığını ifade eder (2006: 30). Ölçer Özünel'in yukarıda adı geçen çalışması masal üzerine yapılan incelemelerin çok yönlü yapılabilir olduğunu göstermiştir. Özellikle de toplumsal cinsiyet açısından masalların bizlere pek çok anlam ifade ettiğini belirtmiştir. Ayrıca toplumsal cinsiyet çalışmalarının milliyetçilik, uluslaşma ve modernizm kavramları arasında sıkışıp kaldığına, asıl toplumsal cinsiyet kavramını oluşturan kültürel altyapının ve kodların göz ardı edildiğine dikkat çekmiştir.

Robert Georges, 1969 yılında yayınladığı "Öykü Anlatıcılığını Anlamak Üzerine" adlı çalışmasında, öykü anlatımı sırasındaki davranış kurallarını incelemiştir. Metin ve davranış arasındaki farkın yapılabilmesi için anlatıcının hem dil ve beden dili hem de kişilik özelliklerinin araştırmaya dâhil edilmesinin önemini vurgulamıştır (Akt. Gabbert, 2014: 111). Buradan hareketle çalışmada, anlatıcının kişilik özelliği olan ama yaşadığı toplum tarafından biçilen rollerden etkilenen "toplumsal cinsiyet" kavramının anlatıcının masallarına nasıl yansıdığı üzerinde durulacaktır. Dünyada yapılan halk bilimi çalışmalarına bakıldığında anlatıcıların yaşam öyküleriyle anlatıları arasında doğrudan ilgi olduğunu göstermektedir. Mark Azadovski, *Sibirya'dan Bir Masal Anası* adlı çalışmasında anlatıcının anlatıları ile hayat hikâyesi arasındaki bağa dikkat çekerek biyografik bağlamı halk bilimi çalışmalarında ön plana çıkarmıştır (2002: 34). Günümüzde halk bilimi alanında yapılan bağlam merkezli çalışmalarda da anlatıcının hayat hikâyesi önem taşımaktadır. Bu açıdan masalları değerlendirmeye geçmeden önce kısaca anlatıcıları tanıyalım. Fatma Önkol, 01.01.1947 tarihinde Kahramanmaraş'ın merkez ilçesine bağlı olan Hartlap köyünde dünyaya gelmiştir. Ev hanımıdır. 2010 yılında Gaziantep'te, Ali Tutkun İlköğretim Okulunda okuma-yazma kursuna katılarak okur-yazar belgesi almıştır. Oldukça geniş ve çeşitli bir repertuarı vardır. Toplamda 103 masal bilmektedir. Masal dışında fıkra, bilmece, tekerleme, ninni, mani gibi sözlü kültür ürünlerine de hâkimdir. Bu masalların büyük bir bölümünü 13 yaşına kadar kaldığı Hartlap köyünde edinmiştir. Hayatında büyük bir

¹ Bu çalışmalara ilerleyen bölümlerde değinilmiştir (Akt. Artun, 2009: 108 ve Boratav, 2009: 18).

yer edinen masal anlatma geceleri onun bir masal anası olmasını sağlamıştır. Masallarını babasından, annesinden ve genelini ise annesinin teyzesinden öğrenmiştir. Çocuklarına, torunlarına masallar anlatmış ve onlara bu geleneği aktarmıştır. Bununla yetinmeyip 2018 ve 2019 yıllarında Ankara Somut Olmayan Kültürel Miras Müzesinde masallar anlatmıştır. Millî Eğitim Bakanlığının, Anadolu Masalları projesinde öğretmenlere de masal anlatmış, bu proje kapsamında Youtube'da masal videosu yayınlanmıştır. Masallarının bir kısmı Abdülkadir Önkol tarafından 2021 yılında *Anadolu'nun Yaşayan Masalları-Geleneğin Masal Anası Fatma Önkol'un Dilinden Masallar* adıyla yayımlanmıştır. Bu şekilde masalları pek çok kişiye ulaştırmıştır. 08 Aralık 2021 tarihinde vefat etmiştir. 2022 yılında ise masal anlatma geleneği alanında, UNESCO'da, Yaşayan İnsan Hazinesi seçilmiştir. Mustafa Baltacı ise 01.01.1939 tarihinde Kahramanmaraş'ın merkez ilçesine bağlı olan Karadere köyünde dünyaya gelmiştir. Mesleği bıçakçılıktır. Evlendiğinden beri Hartlap köyünde yaşamıştır. Okur-yazar değildir. Beş adet masal bilmektedir. Masallarını çocukluğunda adının 'Durdu' olduğunu söylediği Karadere köyünde babasının arkadaşı olan bir adamdan öğrendiğini belirtmiştir. Masallarını çocuklarına ve torunlarına anlatmıştır. 2020 yılında koronavirüs salgınından dolayı vefat etmiştir.

Usta anlatıcılar bir masal bile bilseler o masalı dinleyiciyi etkileyecek şekilde anlatırlar. Masalı dinleyen kişiler sayıca fazla olmakla birlikte masal anlatma yeteneğine sahip dinleyici nadirdir (Sydow, 2010: 66). Yani her dinleyici masal anlatamaz bunun için yetenekli, istekli ve iyi bir dinleyici olmak gerekir. Degh ise kusursuz bir anlatıcının repertuarının en önemli özelliğinin hacimli olması olduğunu söyler. Yapılan araştırmalara göre bazı masalcıların 4 ya da 6 arası hikâye bildikleri, bazılarının ise gerektiğinde 20 hikâyenin içeriğini özetledikleri görülmektedir. Usta hikâyecilerin ise genellikle en az 40 ve daha fazla hikâye bildikleri tespit edilmiştir. (Degh, 2010: 211). Önkol, hem masal anlatma yeteneğiyle hem geniş repertuarıyla nadir anlatıcılar arasındadır. 2022 yılında UNESCO'da, Yaşayan İnsan Hazinesi programında, masal anlatma geleneğinde masal anası olarak seçilmesi de bunun tescili olmuştur. Baltacı'nın ise 'masal atası' olmamakla birlikte usta bir anlatı yeteneğinin olduğu söylenebilmektedir. W. Benjamin, bütün hikâye anlatıcılarının beslendiği kaynağın, nesilden nesile aktarılan deneyim olduğunu söyler (2006: 78). Önkol, atalarından öğrendiği masalları gelecek kuşaklara aktarmıştır. Aynı şey Baltacı için söylenemez. Baltacı'nın kendisinden sonra masallarını aktardığı kimse tespit edilememiştir.

Masallar, her ne kadar içinde olağanüstülükler barındırsa da anlatıcının yaşadığı coğrafi şartların etkisi altında kalmaktadır. Bundan dolayı anlatıcı, yaşadığı coğrafi şartlar ile hayat hikâyesinin yanında, yaşadığı toplumun özelliklerini de masala yansıtmaktadır (Halıcı, 1985: 81-82). Anlatıcının yetiştiği sosyo-kültürel ortam onun dünya görüşünün oluşmasındaki en önemli etkenlerden birisidir. Halbuchs, belleği biyolojik açıdan ele almaz, bunun yerine kişisel bir belleğin oluşması ve korunması için sosyal çevrenin şart olduğunu belirtir. Bellek, insanın sosyalleşme sürecinde oluşur ve her zaman bir bireye aittir ama bu bellek toplumsal olarak belirlenir. Toplumlar ait bir bellek yoktur ama toplumlar üyelerinin belleğini belirler. Sadece başkalarından öğrendiklerimizi hatırlamayız, aynı zamanda onların anlattıklarını anlamlı diye vurguladıklarını ve yansıttıklarını da hatırlarız. Her şeyden önce başkaları tarafından sosyal açıdan belirlenmiş anlamları bağlamında algılarız (Akt. Asmann, 1997: 39-40). Bu konuda Degh ise öncelikle anlatıcıyı kendi doğup, büyüdüğü toprakların geleneğinin etkilediğini söyler (2010: 215). Fatma Önkol'un toplumsal belleği, doğduğu ve çocukluk yıllarının geçtiği Hartlap köyünde oluşmuştur. Anlatıcılık yeteneğinde küçük yaşlarda farkındalık sahibi ve iyi bir dinleyici olmasının etkisi vardır. Önkol'un doğduğu köy, geçmiş değerlerine bağlı ve geniş sosyo-kültürel bir kimliğe sahiptir. Köyde ağıtçılara, şairlere, masal anlatıcılarına, güreşçilere, halk hekimlerine vb. gelenek taşıyıcılarına eskiden yaygın olmakla birlikte günümüzde pek rastlanmamaktadır. Mustafa Baltacı'nın çocukluğu ise Karadere köyünde geçmiştir. Hartlap köyüne göre geleneksel taşıyıcıların az olduğu söylenebilir ama her iki köyün ortak özelliği günümüzde 'muhafazakâr' diye tabir edilen bir yapıya sahip olmasıdır. Bu muhafazakâr yapı zaman zaman anlatı ortamını ve anlatıları etkilemiştir. Burada 'toplumsal cinsiyet' rolleri devreye girmektedir. Genellikle kadın ve erkeğin ayrı ayrı olduğu ortamlarda masallar icra edilmektedir. Eğer bir

arada olunacaksa da anlatılanlar herkese hitap edebilecek şekilde belirlenip 'toplumsal cinsiyet'in oluşturduğu sınırların dışına çıkılmadan anlatım gerçekleştirilmektedir.

Pertev Naili Boratav, Türk masallarının mani, ağıt gibi kadınların ürettiği bir sanat olduğunu söyler. Masalı şekillendiren kadın sanatçı olunca kendi cinsini daha keskin çizgilerle ve özene bezene belirtmesini, onun alın yazısı üzerinde ısrarla durmasını, davalarını ön plana almasını yadırgamamak gerektiğini ifade eder (2009: 18). Masal anlatıcılarının cinsiyeti konusunda Ziya Gökalp ise masalcıların, eski ozanlığın kadınlardan devam eden kolu olduğunu, ozanlığın babadan oğula aktarıldığı gibi masalcılığın da anadan kıza geçtiğini belirtir. Erkek masalcılar varsa da genellikle masalcıların kadın olduğuna ve masalcıların da bir sanatçı olduğuna vurgu yapar (Akt. Artun, 2009: 108). Buradan yola çıkarak eskiden Hartlap köyünde Mehmet Çelik, Mustafa Bakır ve Hatice Bakır'ın iyi masal anlattığı ve ayrıca Hartlap köyüne, Dereboğazı köyünden Fehmi Kanadıkırık, Karadere köyünden Mehmet Ali Us'un masal anlatımı için gelmekte olduğu ve anlatıcının adını hatırlamadığı birkaç kadın anlatıcının varlığından söz edilmektedir. Hartlap köyünde kadın anlatıcıların yanında erkek anlatıcılar da mevcuttur. Ama günümüzde bu geleneği gerçek anlamda yaşatan masal atası diyebileceğimiz birisine rastlanılmamıştır. Ayrıca erkek anlatıcılar masalın yanında daha çok menkıbeler, halk hikâyeleri ve cenknâmelerden kesitler anlatmayı tercih etmektedirler (Önkol, 2011: 38). Bu metinleri tercih etmelerinin sebepleri ise dinî gelenekte yetişmeleri ve pek çok güreşçi çıkarmış yiğitliğe önem veren bir toplum olmalarıdır.

Toplumsal cinsiyet kavramı, çok yönlüdür ve eşitsizlik üzerine kurulu bir kavramdır. Bunun günümüzde eşitlenmeye çalışılması toplumun pek çok katmanını ilgilendirmektedir. Ceren Karaaslan, toplumsal cinsiyet kavramının iktidar, kültürel özellikler, sosyal yaşam, toplumun özellikleri gibi birçok etkenle tanımlandığına dikkat çekmiştir. Cinsiyetler arası eşitsizliğe de vurgu yaptığı çalışmasında bu eşitsizliğin aile, iş ve sosyal yaşamda, iş bölümü gibi gündelik hayatın her alanında kendini gösterdiğini ifade etmiştir. Toplumun, uyulmasını beklediği davranış şekillerinin bazı durumlarda kişiler üzerinde baskı yarattığını ve toplumsal cinsiyetin sadece cinsiyeti değil, toplumsal sınıfları, ırkları da içine alacak şekilde siyasi, toplumsal eşitlik çerçevesinde tanımlanarak tekrar inşa edilmesi gerektiğinin önemini vurgulamıştır (2019: 32). Bu konuda Ayla Korkmaz ve Mürüvvet Başer ise toplumsal cinsiyet eşitliğine dayalı bir toplum oluşturmanın zorluğuna dikkat çekmiştir. Ancak bu soruna geniş bir bakış açısıyla çözüm yolları üretmenin gerekliliğini vurgulamışlardır. Ataerkil sistemin, yalnızca kadını değil, erkeği de aynı düzeyde olmasa da baskıladığını bundan dolayı toplumsal cinsiyet eşitliğine dayalı bir değişimin her iki cinsiyete de özgürlük ve bağımsızlık sunacağını ifade etmişlerdir (Korkmaz ve Başer, 2019: 74). Abdulkadir Önkol tarafından 2011 yılında yapılan alan araştırmasında Hartlap köyünde de erkeklerle kadınların eşit olmadığı ama zaman zaman kadınların bunun mücadelesini verdiği gözlemlenmiştir. Halk arasında yaşayan bu cinsiyet eşitsizliği masalarda da kendisini göstermiştir.

Çalışmada kullanılan masal metinleri, iki farklı tezden seçilmiştir. Fatma Önkol'un, Kınalı Parmak adlı masalı yüksek lisans tezinden seçilmiştir (Önkol, 2015: 179-183). Kınalı Parmak masalı seçilirken anlatıcının bu masalın en çok sevdiği masal olduğunu söylemesi ve bu masalla kendisini özdeşleştirmiş olması dikkate alınmıştır. Anlatıcı bunun sebebini şu şekilde açıklar: *Ya ben şimdik 'Kınalı Barmağı' anlatmayı çok seviyorum neden dersen bi yandan sevdinin peşine gedi bir yandan da korku insanın kendi içinde, korku diye bir şey yoktur. Hepsini yeniyodur yani.* Önkol'un, hayatında sevgi ve cesaret önemli unsurlar arasındadır. Kendi hayatında çektiği sıkıntılar ve zorluklara rağmen gücünü ve inancını hiç kaybetmediği gözlemlenmiştir. Bu masalın seçiminde anlatıcının etkisi olmuştur. Mustafa Baltacı'nın, Bir Garının Bir Oğlu adlı masalı ise lisans tezinden seçilmiştir (Önkol, 2011: 42-69). Mustafa Baltacı'nın masalı ise hem anlatıcının çok beğenerek anlattığı bir masal olması hem de Kınalı Parmak masalıyla hacim olarak karşılaştırılabilecek seviyede olması bakımından seçilmiştir. Masalların analizine geçmeden, konunun daha iyi anlaşılabilmesi için aşağıda masalların özetleri verilmiştir.

1. Masalların Özeti

1.1. Kınalı Parmak Masalının Özeti

Bir padişah oğullarının evlenme çağına gelmeleri üzerine, oğullarını yanına çağırır ve onlara birer elma verir. Elmaları kimin kafasına atarlarsa onlarla evlendireceğini söyler. Bunun üzerine büyük oğlu elmayı büyük vezirin kızının başına, ortanca oğlu küçük vezirin kızının başına, küçük oğlu da rastgele göle atar ve gölden bir kurbağa getirir evine. Bu kurbağa aslında kabuğundan çıkıp dünya güzeli bir kıza dönüşebiliyordur. Oğlan evin işlerinin her gün yapılmasından dolayı kurbağada bir gariplik olabileceğini düşünüp işe gider gibi yapıp evi gizlice izlemeye karar verir. İzlerken kurbağanın çok güzel bir kıza dönüştüğünü görür. Kız da padişahın oğlunun gerçeği öğrendiğini anlayınca onunla bir anlaşma yapmaya karar verir. Padişahın oğluna her gün kabuğuna tekrar dönmek istediğini ve bu nedenle kabuğunu kesinlikle yakmaması gerektiğini söyler. Oğlan da kabul eder. Kırk gün sonra padişahın daveti üzerine bütün çocuklar babasının yanına gideceklerdir ve bu davete gitmeden önce küçük oğlanın karısı kocasına tekrar kabuğunu yakmaması gerektiğini hatırlatır. Eğer kabuğunu yakarsa kuş olup uçacağını söyler. Buna rağmen oğlan dayanamaz ve kabuğu yakar. Bunun üzerine kız kuş olup uçar. Padişahın oğlu karısını aramak için yollara düşer. Karısına kavuşma yolunda kurbağa kızın kız kardeşleri Kınalı parmak, Hamamcı karşılaşır türlü maceralar yaşayan padişahın oğlu en son gün yol üstünde bir masa ve bu masanın üzerinde bir tabak köfte görür; köfteden bir tane alır birden kafasına bir yumruk iner. Bu olay üç kere tekrarlanır ve tılsım birden bozulur ve bir kız ortaya çıkar. Bu kız da kurbağa kızın üçüncü kardeşi olan Köfteci Güzeli'dir. Kız: "Ben köfteci güzeliyim, diğer üç bacım gelmeden seni bir süpürgeye dönüştüreyim." der ve padişahın oğlunu süpürgeye dönüştürür. Dört kız kardeş akşam olunca bir araya gelirler. Bu kardeşlerden birisi kınalı parmak, birisi hamamcı birisi de kurbağa kızdır. Kızlar oturup gün içerisinde başlarından geçenleri birbirlerine anlatınca, hepsi bir yiğitle yaşadığı macerayı anlatırlar ve kurbağa kıza derler ki: " O yiğit burada olsa evlenir miydin?" Kurbağa kız da: "O yiğit zaten benim kocam." der. Bunun üzerine süpürgeyi tekrar padişahın oğluna dönüştürürler ve kurbağa kızla padişahın oğlu birbirlerine kavuşurlar. Hep birlikte kırk gün kırk gece düğün yaparlar ve böylelikle muratlarına ererler (Önkol, 2015: 179-183).

1.2. Bir Garının Bir Oğlu Masalının Özeti

Çok fakir bir kadın ve oğlu vardır. Fakirlikten bıkan anne ve oğul zengin olarak yaşayabilecekleri bir yer aramak için yola çıkarlar. Yol üstünde bir konak görürler, ekmek istemek için dururlar. Beklerler, gelen giden olmadığını görünce konağın sahibinin öldüğünü düşünerek konağın kapısını kırıp içeriye girerler. Konaktan içeri girince bir odanın yiyeceklerle diğer odanın da altınlarla dolu olduğunu görürler ve hemen karınlarını doyururlar. Birkaç gün geçer ve gelen gidenin olmadığını görünce eve yerleşirler. Oğlan biraz altın alıp çarşıya gider. Tıraş olur, kendine elbiseler, ok ve yay alır sonra eve döner. Bazı günler ava gider, ceylan vurup getirir, anaıyla yerler.

Aslında evin sahipleri kırk tane devdir. Yeşil dağda yayla evleri vardır ve şu an orada yaşamaktadırlar. Devler bir gün erzakları bitince içlerinden topal olana "Hiçbir işe yaramıyorsun erzakımız azaldı git, konaktan al gel." derler. Dev konağa varır ve kapının kırık olduğunu görür. Yukarı çıkar ve kadınla karşılaşır. Kadına "Çok zamandır adam eti yemiyorum seni yiyeceğim." der. Kadın "Benim gücüm sana yetmez. Ama çok güçlü bir oğlum var seni bulur." der. Dev "Ben seni yiyeyim de bulursa bulsun ama sana bir kolaylık olsun benimle birleşirsen canını kurtarırısın." der. Devle kadın birleşir ve sonrasında oğlan iki ceylan vurmuş halde gelir. Annesi oğlanın geldiğini görünce devi saklar. Bunlar birkaç ay böyle yaşarlar. Sonra oğlanın annesi deve "Bu bizi göreceğimizin elinden nasıl kurtulalım." der.

Sonra annesi hastalık bahanesiyle oğlanı kurtulamayacağı yerlere gönderir. Önce “Ben hastalanınca baban aslan sütüyle kaplan sütü getirirdi.” der. Oğlan “Ben de o babanın evladım getiririm.” der. Yola çıkar. Uzun ve yorucu bir yolculuktan sonra aslan sütüyle kaplan sütünü elde edeceği yere varır. Oranın sahibi ona bir aslan, bir kaplan yavrusu verir ve o da annesinin yanına gelir. Oğlanın geldiğini gören dev, oğlanın annesine “Yeşil Dağ’a gönder, oranın bağındaki üzümde iste o üzümde yiyen kırk gün uyur benim orada otuz dokuz kardeşim var onu yerler.” der. Annesi oğlunun aslan ve kaplan sütü getirdiğini görünce “Yeşil Dağ’da bir bağ var oranın üzümünden getirirdi baban ancak bu üzümde yersem dirilirim.” der. Oğlan yola çıkar ve Yeşil Dağ’a varır. Varınca atını bağlar ve biraz üzüm yer. Üzümü yiyince uykuya dalar. Devlerden birisi bağa gelir. Atı görür “Sabah kahvaltısı yapayım atla.” der. Bakar atın heybesinde aslan ile kaplan var. “Bu köpekler şimdi çok ses yapar önce şu ağacın altında yatan sahibi yiyim.” der. Sonra aslan ve kaplan saldırır deve, oğlanı yedirmezler. Sonra sırayla diğer devler gelir ve hepsini aslan ile kaplan öldürür. Oğlan kırk gün sonra uyanır. Devlerin öldüğünü görür. Devlerin evlerine çıkar ve bakar evin yanında küçük bir kulübe var. Hazinesi varsa biraz alıp götürmek için kulübenin kapısını kırar. İçeri baktığında “aya sen doğma ben doğayım” diyecek kadar güzel bir kız oturur. Kız kendi gibi bir insanoğlu gördüğü için şaşırır “Yiğit durma kaç burada kırk dev var. Dağa oduna gitmişler galiba onlar gelmeden kaç.” der. Oğlan kıza kim olduğunu sorar. O da Hindistan padişahının kızı olduğunu, devlerin onun güzelliğine âşık olduğunu, babasıyla savaştıklarını ve en son kaçırıp buraya getirdiklerini söyler. “Yedi senedir buradayım. Haftada bir gelirler, kapıyı açarlar, güzelliğimi izler, kuş sütüyle beslerler. Bana bir sıkıntı vermezler.” der. Hayatını kurtardığı için oğlana “Artık ben seninim sen de benim. Nerede ölürsen orada ölürüm. Nerede kalırsan orada kalırım.” der.

Sonra oğlan önce “Ben seni babana teslim edeyim işlerimi bitirir, gelirim.” der. Padişaha kızını ulaştırır. Padişah “Hemen düğün kurulsun kızımı sana vereceğim.” der. Oğlan “Padişahım daha zamanı var, işlerimi halledeyim gelirim.” der. Oğlan yola çıkmadan nişanlanırlar.

Oğlan, Yeşil Dağ’a tekrar gelir bir heybe üzüm alır, annesine götürür. Oğlanın geldiğini gören annesi total devi saklar. Oğlan üzümü bırakıp ava gider. Oğlan avdan gelince annesi “Oğlum ben sana bir şey olacak diye korkuyorum. Sen hep gidip de sağ gelinmeyecek yerlerden geldin tılsımın ne? Seni ne zapt eder.” der. Oğlan “Beni hiçbir şey zapt etmez.” der. Annesi “İllaki vardır.” der. Oğlan “Bir top zincir.” der. Denerler zinciri kırar oğlan. Annesi oğlana “Demek bana yalan söyledin. Ben seni emzirdim, büyüttüm. Demezsen hakkımı helal etmiyorum.” der. Oğlan “Anne şu yayın kirişiyile bağla.” der. Bağlar ve oğlu çektiği kiriş bileklerine oturur. Annesi çıkaramayacağını anlayınca ayaklarını da bağlar. Sonra kapıyı açıp total devi çıkartır. Eline bıçağı verir. Deve “ Hadi kes bunu yoksa o bizi öldürür.” der. Dev “Ben böyle bir yiğide kıyamam öldürürse öldürsün.” der. Annesi deve “Ben senin korkak olduğunu anlamıştım zaten.” der. Dev elinden bıçağı alır oğlunun iki gözünü oyar ve ceplerine koyar. Deve, “Al bunu götür.” der. Dev götürür bir kuyuya atar. Atını da oraya bağlar. Sonra aslan ve kaplan kuyuda onu besler. Sonra bir kervan geçer. Oğlanı kuyudan kurtarırlar. Bezirgân başı bütün servetini oğlanın gözleri açılınsın diye harcar. Ama bir türlü açılmaz.

Bu sırada kız uzun zamandır gelmediği için nişanlısının başına bir şey geldiğini düşünür. Kız emir verir, bir otel yaptırır. Sonra tellal çağırır. “Nerede kör, total ihtiyaç sahibi varsa gelsin, bu otelde kalsın.” der. Kız her gün gelir önce tabakları kendisi tadar. Emir verdikten sonra yemeğe başlarlar. Oğlan aslan ve kaplanı bezirgân başına emanet edip o otele gider. Kız yine gelir, tam yemeklerin tadına bakarken oğlan kendi tabağına nişan yüzüğünü koyar, kız fark eder. Nişanlısı olduğunu anlar hemen cariyeler gelir ve oğlanı saraya götürürler. Hamama götürür yıkarlar. Tıraş olur. Padişah “Kurulsun düğün.” der. Oğlan gözleri görmediği için “Bekleyelim biraz.” der.

Oğlan bir gün has bahçeye gitmek ister. Cariyeler hemen götürür. Oğlan “Siz gidin ben biraz yalnız zaman geçireceğim.” der. Sonra oraya iki kuş gelir. Kuşlar kendi aralarında konuşur. “Biz kanat çırpığımızda iki yaprak düşecek bunları alıp salavat getirerek gözlerine sürerse gözleri açılır.” derler. Kuşlar kanat çırpar. Ağacın yaprakları düşer. Oğlan onların dilinden anlar

ve o yaprakları salavat getirerek gözüne sürer ve gözleri açılır. Kız görür, çok mutlu olur ve babasına söyler. “Oğlan düğün beklesin işlerim var halledip geleceğim.” der.

Bezirgânın yanına gider uzun uğraştan sonra aslanını ve kaplanını alır. Sonra annesinin yanına gelir. Annesi “Aman oğlum ben ettim sen etme. Ananım ben senin.” der. Oğlan “Olur anne böyle şeyler sen bir yemek hazırla.” der. Annesi hemen bir ateş yakar ve yemek yapar, yemeğin içine de bir avuç zehir atar. Oğlu tam yiyecekken o sırada aslan eline vurur. Yemek düşer ve oradan geçen kedi yer ve hemen ölür. Oğlan annesine “Sen şu devi getir.” der. Annesi oğlum “Dev gitti.” der. Oğlan “Hiç çaren yok o dev gelecek.” der. Annesi kapıyı açar dev çağırır. Bu sırada annesiyle devin beş çocukları olur. Bunu gören oğlan önce o beş çocuğu öldürür. Sonra annesini öldürür. Topal dev kenarda titreyerek izler. Topal deve “Bir zamanlar annem beni sana öldürteceksen kıyamadın. Ben de seni azat ettim. Dilediğin yere git.” der. Sonra oğlan Hindistan’a döner. “Padişahım düğün kurulsun artık.” der. Kırk gün kırk gece düğün yaparlar. Sonra padişah oğlanı kendi yerine padişah yapar. Onlar muradına ererler (Önkol, 2011: 42-69).

2. Masallardaki Kişilerin Analizi

İyi derleme yöntemleriyle usta masalcılardan derlenen çok sayıdaki masal incelendiğinde masalların, topluma özgü davranış kalıpları içerdiği görülür. Türk masalcısının anlatmadığı her tabakadan insanlar, Türk toplumuna ait insanlardır. Kişi nasıl kendi diliyle başka milletlerin fertlerinden ayırt ediliyorsa, davranışlarındaki özelliklerle de içinde yaşadığı topluluğun damgasını taşır. Masalci, masallarında kendi toplumunun dilini konuşturur. Toplumunun acılarını, sevinçlerini, dile getirir. Her ulusun masalı da, yüzyıllar boyunca sayısız masalcıların bir türlü yarışmalarının sonucu bir üslup kazanır (Boratav, 2009: 17-18). Bu üslup içerisinde toplumun masalcılara yüklediği toplumsal cinsiyet rollerini de barındırır. Önkol’un ve Baltacı’nın masallarını anlatırken üsluplarına da yansıdığı görülmüştür. Boratav, masal dilinin, üslubunun, özünün anlatıldığı çevreye, anlatanın kişiliğine uygun bir nitelik kazandığını örnek metinlerle açıklar. Masalların genellikle anlatanın dilini, üslubunu ve meselelerini anlattığını vurgular (2009: 36-37). Bundan dolayı analiz yapılırken daha iyi anlaşılması için masal metinlerinden de örnek parçalara yer verilmiştir. Öncelikle masalarda yer alan kişilerin analizi yapılmış ve daha sonra toplumsal cinsiyet rollerinin masalara yansması üç başlık altında ele alınmıştır. Bu başlıklar şunlardır:

1. Masalarda Eş Seçimi
2. Masalarda İyi ve Kötü Kadın Karakterleri
3. Masalarda Erkeklerin Cesareti ve Yiğitliği

2.1. Kınalı Parmak Masalındaki Kişilerin Analizi

Kınalı Parmak, Köfteci Güzeli ve Hamamcı Kız: Yiğitlikleri ve olağanüstü özellikleriyle masalda varlıklarını gösterirler.

Kurbağa Kız: Masalda yiğitlik, zekâ ve olağanüstü özellikleriyle görülür. Ayrıca kurbağa kız masalda güzelliği ve ev işlerindeki başarısıyla da varlığını göstermektedir. Masalda kötü kadın karakteri bulunmamaktadır.

Padişahın Oğlu: Yiğitliği, sevgilisine bağlılığı ve cesaretiyle öne çıkar. Aynı zamanda kendi yaptığı akılsızlığın sonucunda zorlu yollardan geçerek sevdiğine kavuşur.

Padişah: Ataerkil toplum yapısındaki otoriteyi temsil eder. Hem oğullarının hem de gelinlerinin üzerindeki baskısı masalda hissedilmektedir.

2.2. Bir Garının Bir Oğlu Masalındaki Kişilerin Analizi

Garının Oğlu: Masalın asıl kahramanı olan “garının oğlu” cesur ve yiğit bir kişiliğe sahip, annesi için her türlü fedakârlığı yapan, babasının yolundan giden birisidir. Yüceltilmiş bir kişiliğe sahiptir. Oğlanın tek hatası masalın başında annesini dinlemeyerek devlere ait eve yerleşmeleridir. Bu da aslında olayların çıkış noktasını doğurmuştur. Mustafa Baltacı’nın, doğduğu

köy olan Karadere’de de; yaşadığı köy olan Hartlap’ta da erkeklerin egemen olduğu bir toplum yapısı söz konusudur. Kadınlar sosyal hayatta daha çok ikinci planda yer almaktadır. Köyün erkekleri yiğittir. Köyde, güreş alanında Türkiye dereceleri olan güreşçiler yetiştirmişlerdir.

Topal Dev: Masalda topal devin, oğlanın annesini dinlemeyerek, oğlanı yiğit bir kişi olmasından dolayı öldürmemesi ve masalın sonunda bu davranışının mükâfatı olarak güç oğlana geçtiğinde topal devin canını bağışlaması, yiğit olan kişinin kendisine yapılan iyiliği unutmuyacağını kanıtı niteliğindedir. Erkek egemen bir toplumda “yiğitlik” kavramının önemi bu şekilde masala da yansımaktadır.

Garı (Anne): Karaaslan, masalarda anne karakterinin toplumdaki rollerle uyum içerisinde olduğunu annenin çocukları için her şeyi yapan, fedakâr ve sabırlı kadınlar olduğundan bahsetmektedir (2019: 79-80). Bu masalda ise tam tersi durum söz konusudur. Anne, başlangıçta dev ile cinsel birliktelik yaşamak zorunda kalsa da sonrasında dev kabullenip oğlunu öldürmeye çalışan kötü ve olumsuz bir tip olarak karşımıza çıkmaktadır.

Padişahın Kızı: Padişahın kızı masalda güzelliğiyle ve masalın sonuna kadar “garının oğlunu” bekleyerek sadakatiyle öne çıkmaktadır. Masalda kadının dış güzelliği ve erkeğine olan sadakati vurgulanarak kadın erkekler için yaratılmış bir varlık olarak gösterilmektedir.

3. Toplumsal Cinsiyet Rollerinin Masalara Yansıması

3.1. Masalarda Eş Seçimi

Türk toplumu geçmişten günümüze ataerkil bir toplum yapısına sahip olduğu için eş seçiminde de erkeklerin daha baskın olduğu görülmektedir. Özellikle ülkenin kırsal bölgelerinde bu durum daha belirgindir. Bu anlayışın toplumsal bir ürün olan masalara da yansıdığı görülür. Karaaslan, incelediği masalarda eş seçimlerinin padişahın kızını ödül olarak sunması ya da kadın kahramanları yaşadığı zorluklardan kurtaran erkeğin o kadınları kendine eş seçmesi şeklinde tespit etmiştir. İki seçenekte de kadınların söz hakkı bulunmadığını ve kadın kahramanın bu durum karşısında sessiz kaldığını ifade etmiştir (2019: 80). Ayrıca kurtarılmayı bekleyen kızın herhangi bir eylemde bulunmadığını, bunu kaderi olarak gördüğünü ve bir erkek tarafından kurtarılacak ödüllendirileceği zamanı beklediğini söyler (2019: 82). Bir Garının Bir Oğlu masasında benzer durum söz konusudur. Kadın kaderine razı olup bekleyen konumundayken erkek ise kurtarıcı rolündedir ve sonrasında kurtarıcısı olduğu kadınla evlenmektedir. Kız ise canını kurtaran erkek için canını verecek kadar kendisini feda eder:

-Ben o kırk tane devin hepsini öldürdüm. Sen serbes ol, necisin sen? Cin misin, perimisin, necisin sen?

dedi biliyn mi?

-Ben ne cinim, ne periyim. Ben Hindistan şehrinin padişahının gızıyım ben.

dedi.

-E, ne yapii peki bu devler?

dedi.

-Bu devler benim güzelliğime âşık. Haftada gelirler, bu gapıyı açarlar, bana baharlar, baharlar, baharlar... Guşun südüynen beslerler beni, yiyeceğimin hepsini, suyumu neyi, her şeyimi getirirler buraya. Başka bir şeyleri yok bu devlerin, bana bir sıhıntıları.”

dedi.

-Öyleyse, o devlerin hepsini öldürdüm.

dedi.

-Artık sen benimsin, ben seninim, benim hayatımı gurtardın. Sen nerde öldün orda ölürüm, nerde galdın orda galırım.

Gız, gız öyle dii, yavları çocoğa. Elini ayağına düşii, gurtardın hayatımı diye (Önkol, 2011: 51-52).

Elma, geçmişten günümüze farklı coğrafyalarda farklı anlamlar yüklenerek çeşitli anlatılara konu olmuştur. Elma dünyadaki anlatılarda *yasak bir meyve olarak baştan çıkartmayı, yasağı çiğnemeyi, cinselliği, doğurganlığı, ödülü, cezayı, ölümü, yaşamı* sembolize etmektedir. (Akyıldız Ercan, 2017: 1058). *Türk kültüründeki anlatılarda ise elma, ölümsüzlük, erkek çocuk, murat, soyun devamlılığı, güzellik, bekâret, verimlilik, ebedilik, gençlik, kuvvet, sağlık, sevgi,*

yaşam, bağlılık, barış, iyi niyet ve hatta inancı sembolize etmektedir (Ölmez, 2012: 77). Esmâ Şimşek “Ölümsüzlük İlacı Elma” adlı çalışmasında elmanın evlilik törenlerinin çeşitli aşamalarında nasıl kullanıldığı şu şekilde aktarır:

Bunlardan birincisi davetiye yerine “okuntu” olarak elmanın verilmesidir. Ayrıca, elma atma geleneği vardır. Bunlardan birincisi, daha çok masalarda görülen, elma atarak eş seçme geleneği; ikincisi ise, gelin, oğlan evine geldikten sonra, damat tarafından bir elmanın gelinin başına atılmasıdır (Azerbaycan, Erzurum, Erzincan, Ağrı, Tunceli, Elazığ vs.). Ayrıca bayrak direğinin süslenmesinde ve sah bezeme geleneğinde de elma vardır (2008: 195).

Şimşek’in bahsettiği elmayı başa atarak eş seçme geleneği Kınalı Parmak masalında karşımıza çıkmaktadır ve yine eş seçiminde erkeğin belirleyici olduğu görülmektedir. Bu durum masalda:

Bir varmış, bir yokmuş. Bir padişahın üç tane oğlu varmış. Üçü de evlenme çağına gelmiş. Padişah bunlara birer tane elma vermiş.

Demiş kine: ‘Nereye atarsanız, kimin başına atarsanız, işte, onu size alacağım’ dii” şeklinde anlatılmıştır (Önkol, 2015:179-180).

3.2. Masalarda İyi ve Kötü Kadın Karakterleri

Ortaçağın ataerkil toplum düzeninde, kadın erkekle eşit haklara sahip değildir. Hatta Şark-İslam dünyasında, iki cins arasındaki eşitsizlik daha da belirginleşir. Kadının, erkek egemen bir toplumda kendisini var etmesi için büyük bir mücadele içine girmesi gerekir. Masalarda sağduyulu, iyi yürekli, uysal, çalışkan, doğru, güzel kadınlar örnek tiptir ve başroller genellikle bu yapıdaki kadınlara verilmiştir. Masalarda kadının iyi ve güzel olması yeterli değildir. Başına gelen kötülöklere de sabır göstermesi gerekir (Boratav, 2009 18-19). Masalarda iyi kadınlar genel olarak genç, güzel, bazen doğaüstü güçleri olan ve ev işlerinde becerikli kişilerdir. Sosyal alanda kadının güzelliği önemlidir ve bu güzellik ona iyi olanın yolunu açar (Karaaslan, 2019: 81). Kadın, Türk masallarında sadece olumlu olarak değil; üvey ana, cadı karı, bazen zalim ve kötü niyetli kaynana, kıskanç bacılar şeklinde kötü karakterler olarak da karşımıza çıkar (Boratav, 2009 20). Ayrıca bu kötü kalpli kadınların masalarda cezalandırıldığı görülmektedir (Karaaslan, 2019: 84).

Kınalı parmak masalında ana kadın; karakteri, güzelliği ve ev işlerindeki başarılarıyla karşımıza çıkar:

Gurbağa getirmiş, oraye goymuş. Bir gün, iki gün, o da gurbağayı getirmiş eve goymuş, işe gedermiş, gelirimmiş; ev temizlenmiş, yemekler yapılmış. Ev tertemiz. Padişahın oğlu şüphelenirilmiş. Bir gün merduvanın altına saklanmış işe gediim, diye ki. Gurbağa, gurbağa gabiğinden çihii. Dünya güzeli bir kız olii. İşi yapii, yemaa yapii, geri gabiğinin içine girii (Önkol, 2015: 180).

Kadının, sonrasında sadece güzelliği değil zekâsı ve yetenekleriyle de öne çıktığı görülür:

Padişah bunları davet etmiş gırg gün sonra, üçünü de. Üçü de gedmişler. Bunlar ayrı odada oturmuşlar. Tabii yemeklerini yemişler, oturmuşlar.

Yemek yerken bu gurbağa olan kız, tudmuş böyle, bir pençesiinen bir pençe pilav almış, bi cöbüne goymuş. Bi de gemik almış, onu da bi cöbüne goymuş. Sulunun içinden bir gemik almış, edli yemaağın içinden tabi. Onu da bir cöbüne gomuş.

Demişler “Güccük gelin gelsin.”

Güccük gelin gelmiş. Güccük gelin varmış, eğilmiş. Elini öpmeye. Piriçler inci olmuş, gemik de hançer olmuş. Padişahın hemen oraye önüne çahılmış hançer de.

Oreye varmışlar. O da elini öpmüş. Oturmuş işte, pilavlar inci olmuş, gemik hançer olmuş. Tabii ötekiler şaşmış. Gendileri irezil olmuş, o öyle olmamış (Önkol, 2015: 180-181).

Ayrıca kadınların kayınbabalarına da saygı göstermesi gerektiği belirtilir:

Padişah demiş “Büyük gelin gessin elimi öpsün.” Gelmişler, demişler “Gayınbaban çağırri. Ged elini öp (Önkol, 2015: 180).

Kınalı parmak, köfteci güzeli, hamamcı ve kurbağa kız yiğitlik, zekâ ve cesaretleriyle de öne çıkarlar. Ayrıca kurbağa kız masalda güzelliği ve ev işlerindeki başarısıyla da varlığını göstermektedir. Masalda kötü kadın karakteri bulunmamaktadır. Fatma Önkol'un belleğinde çok sayıda masal taşıyarak usta bir şekilde anlatması, hayatında yaşadığı zorluklarla mücadele etmesi ve yaşadığı olaylar karşısında gösterdiği cesaretin, masallarındaki kadın karakterlere de yansıdığı görülür. Aslında Hartlap köyü daha çok kadınların erkeklere itaat ettiği ve ataerkil bir toplum yapısının olduğu bir köydür. Ama Önkol'un bu mücadelecî ruhu dayatılan bu toplumsal cinsiyet rollerine karşı bir başkaldırı niteliğindedir.

Bir Garının Bir Oğlu masalında ise öne çıkan iki kadın karakter vardır. Birincisi anne karakteridir ve kötüyü temsil eder. Yaptığı kötülükler sonucunda ise kendi oğlu tarafından cezalandırılır. Aslında Türk masalarında anne tipi genelde iyidir. Üvey anne tipi kötü karakter olarak karşımıza çıkar. Ancak bu masalda kahramanın öz annesi olması onun kötülük yapmasına engel olmamıştır. Annesi masalın başında canını kurtarmak için alternatif bir yol olan cinsel birlikteliği kabul eder. Ama cinsel birliktelikten sonra kadın devi, oğlana karşı korur ve devle olan ilişkisini öğrenmesin diye oğlundan kurtulmanın yollarını arar:

-Öte ha, beri ha derken. "Yalnız sana" dedi "bir kolaylık var. Bunun için canı gurtarın. Benlen birleşirsen canını gurtarın yohusa seni yiyeceğim" dii. Garının deve gücü yeter mi? Niyese, pencerenin ağzında oturiler. Bid duman yükseldi yazının yüzünden. Topal dev dedi ki:

-Bu neci? dedi.

-İşte oğlum gelii, bu, oğlumun tozu.

dedi.

-Nasıl edeceek ya şimdi?

dedi. Garı bunu bir odanın içine koydu, topal dev sakladı.

- O zaman bunun elinden nasıl gurtulacak?

dedi oğlanın anası. Topal dev dedi ki:

-Bi kolaylık var. Buraya giden hiç gurtulmaz. Bunu oreye gönderek, senin oğlunu"

dedi. Topal dev, bunun böyle öğüdünü verdi. Aslan südüyüneyen gaplan südünü aramaya salacaklar çocuğu (Önkol, 2011: 44-45).

Oğlan, bütün zorlukları aşmasına rağmen annesi onu öldürme planlarını yapmaya devam eder.

-İşte düşmanı duzağa düşürdük. Buçak elinde, anasının. "Al bahim şu bıçağı, kes bahim bunu" dedi. "Kes bahim bunu" dedi.

Topal dev baktı, baktı, baktı, baktı. Öyle bir babayiğide nasıl gıyılır.

-Kes bunu, dedi. "Bağazla (boğazla) bahim bunu" dedi. "Eğer bunun elini çıhardırsak biz" dedi. "Sennen bizi" dedi biliin mi? "Et gimi doğrar bu" dedi. "Heç acımaz, artık sennen bizim birleştiğimizi annadı bu" dedi. "Heç, keser" dedi. "Na gadar yalvarsak çaremiz yok, gurtulamak elinden. Fırsat elde şimdi, kes bahim bunu" dedi, anası (Önkol, 2011: 56-57).

Masalın sonunda bütün zorlukları atlatan oğlan hesap sormak için annesinin yanına tekrar gelir ve kötülüğünün cezasını kendisi verir.

-Anaa, dedi. "Ben de senin evlediyim" dedi. "Ben" dedi. "Bu zenciri, bağladındı, kütür kütür gırdımdı." dedi. "Sen de benim anamsın, gır bahim." dedi. "Bunu, zencirleri sen gır bahim." dedi. Zenciri gırabilir mi? Bunda bis sır vardı. Çocuk aşşaa endi, bir de kütük getirdi, şöyle bir kütük. Topal dev dinelii. Sıtma duddu topal dev. Anasının, getirdi, ayağının ucunu bağla anası. Ayağının ucunu kütüğün üstüne koydu. Buniinen böyle şimdi giymaya başladı, anasını. Anası o binayı endirip galdirii. Heç duymii.

-Ana, benim gulağım duymaz. Sağır benim gulağaam, dii. Bunu bağarttırı, bağarttırı gıyar-ken, gıyar-ken, gıyar-ken baştan çıktı, anasını. Ondan sonra kalktı, elini sildi, gılıncını sildi (Önkol, 2011: 66-69).

Diğer karakter ise Hindistan padişahının kızıdır. Güzelliğiyle öne çıkar "Aya, 'sen doğma, ben doğyim.' dii. Böyle bir güzel kız." sonrasında sabrı ve sadakatiyle iyi kadın tipinin temsilcisidir. Bir erkek tarafından kurtarılır ve onun için sonrasında kendisi fedakârlıklar yapar ve masalın sonunda ise erkek kahramanla evlenerek iyiliğinin mükâfatını alır. Padişahın kızının nişanlısı için yaptıkları masalda şu şekilde anlatılır:

Şindi gelelim gıza, gıza geçelim, mevzuyu, gıza. Gız, bekledi, bekledi, bekledi babasına dedi ki:

-Muhakgag benim nişanlımın başında bir iş var. İş olmasa, muhakgag uğradı. Ya öldü ya da başında ağır bir iş var, dedi. "Ben bunu bir araştırma yapıcım baba." dedi padişaha, gızı.

-Gızım ne yaparsan yap. Emir senin.

Padişahın gızı bid dellal çiharttırdı ki: "Bir otel yapılacak ki, bir otel. En eşağı iki bin gişi bu otelde yatacak. Bu gadar büyük. Altı yemekhâne olacak, üstü yatakhâne olacak!" diye bir emir verdi. Na gadar usta varsa bureye hücum ettiler şindi. Bu bina yapıldı. Gız bunu yaptırdı, padişahın gızı. Bir dellal çağırtırdı ki gız: "Nerde kör, nerde topal, nırde yürüyemiyen bir insan varısa, padişahın gızı hayrat açtı, bunları besliyor. Gelsinler, orda yatacaklar. Orda yeyip içip duracaklar" (Önkol, 2011: 61-69).

Bu yaptırdığı otel sayesinde sevdiğine kavuşur ve sonrasında oğlanla evlenerek ödülendirilir. Aslında bu evliliğin her iki taraf içinde ödül olduğu söylenebilir. Fakir bir oğlanın padişahlığa yükselmesi erkek açısından bir ödülken kızın da kendisini koruyacak ve himaye edecek kadar güçlü birisiyle evlenmesi ödüldür. Masalda bu durum şu ifadelerle anlatılır:

Düğün kuruldu. Gırk gece, gırk gündüz düğün çalındı. O, padişahın gızını aldı. Padişah da bunları, oğlanı oraya padişah dikti yerine (Önkol, 2011: 69).

Toplumsal cinsiyet rolleri masalın başından sonuna kadar kendisini göstermektedir. Her iki masalın sonu evlilikle tamamlanmış ve mutlu bir şekilde bitmiştir. Kadın anlatıcının masalında evlilik erkek için ödül olarak karşımıza çıkarken erkek anlatıcının masalında evlilik kadın için bir ödül olarak değerlendirilebilir.

3.3. Masalarda Erkeklerin Cesareti ve Yiğitliği

Ataerkil sistem hem kamusal alanda (siyaset, iş, vatan koruması, kültürel hayat), hem de özel alanda (ev ve aile) ortaya çıkmaktadır. Bu düzen kadını özel alanla sınırlandırırken, erkeği kamu alanına hâkim kılar (Korkmaz ve Başer, 2019: 72). Kamusal alanda, erkek egemen bir toplumun masallarında da erkekler yine güçlü ve yiğit karakterler olarak karşımıza çıkmaktadır. Kadınları için kahramanlıklar yaparlar ve sonunda da ona kavuşurlar. Kınalı Parmak masalında, padişahın oğlu sevdiği kız için gösterdiği cesareti ve çıktığı yolculuğu masalda şu sözlerle ifade etmiştir:

Oğlan gedmiş. Gedmiş, gedmiş, gedmiş, gedmiş. Önünee bir su çıkmış. Mecbur geçecek o suyu. Suyin içine girmiş, biraz yüzmüş. Bir gınalı bannak çıkmış sudan. Gınalı bannağı vurmuş, gılinciinen yaralamış. Kenara varmış. Bir gınalı bannak daha çıkmış. Onu da yaralamış. Garşıye geçmiş.

Gedmiş. Tozdaan, çamurdaan, yağmırdaan ıslanmış... ireli (ileri) varmış ki bir hamam var. Hamama girmiş. Heeç kimse yok. Her tarafın suları buğul buğul ahii. Kimseler yok. Soyunmuş, yıhanmeye başlamış. Yuhardan üstüne bir adam eli admışlar. Heç aldırış edmemiş. Biraz yıhanmış. Bir adam ayağı, bir adam gafası, bir adam gövdesi... Tertemiz yıhanmış, geyinmiş. Çiharken gapiye, bir Arap garşışına çıkmış. Arab'ınan güleşmiş, boğuşmuş. Arab'ı yenmiş, yoluna devam edmiş... Bakmış, bir yazının yüzünde böyle, bir hayma gurulu... Varmış, haymanın altında bir masa. Masanın üstünde bit tabak köfte. Kiimseler yok etrafta. Sağa sola bakmış, kimse yok. Acıkmış. Köfteden bit tene almış. Gafasına bir yumruk enmiş. Heç aldırış edmemiş. Bir köfte daha almış, bir yumruk daha. Bir köfte daha almış bir yumruk daha... (Önkol, 2015: 182).

Padişahın oğlunu cesaret testlerine tutan kadınlar, onun bu testlerin sonunda başarılı olduğunu görmüştür:

-Üç seferde tılası mı biddi? Gız meydana çıkmış. Hemen, köfteci gız buna demiş ki:

-Gel ben seni bir süpürge edim. Öbür bacılarım gelmeden, seni görmeden, demiş.

Hemen oğlanı bir süpürge edmiş. Şoraye dayamış. Gınalı barmak gelmiş. O da gızın bacisiymiş. Hamamcı gelmiş. O da gızın bacisiymiş. Köfteci de gızın bacısı. Gendinin baldızlarıymiş onlar da. Oturmuşlar.

-Herkeş bugün neler yaptığını anlatsın? demişler.

Gınalı barmak demişkine:

“Ben” demiş “ilk barmağımı gösterdiğimde gorharlardı, bayılırlardı, suye düşer ölürlerdi” demiş...

Hamamcı demiş ki: -O yiğide ben de ırsıtladım, demiş. “Bir adam eli addığımda gorhar bayınırlardı, ölürlerdi” demiş.

Köfteci güzeli demiş ki: -Aynı yiğide ben de ırsıtladım, demiş. “Bir tane aldı köfteden, vurdum. Heç bana mısın, demedi” demiş... (Önkol, 2015: 182-183).

Padişahın oğlu sevdiği için her şeyi göze alarak gösterdiği cesaret sonucunda sevdiğine kavuşmuştur:

-O yiğid, şimdi burda olsa onnan evlenir miydın? demişler gıza.

Gız demiş ki: -O, zaten benim gocam.” demiş. “Evlenirdim” demiş. “Burda olsaydı” demiş.

Ordan öyle diyişin geri süpürgeyi insan edmişler. Gene geri yeniden gırg gece gırg günüz düğün çalıp, evlenmişleer. Onlar muradına ermiş. Darısı ermeyenlere (Önkol, 2015: 182-183).

Bir Garının Bir Oğlu masalında annesi topal deve karşı oğlunun yiğitliğini öne sürerek korumaya çalışmaktadır:

-Benim gücüm sana yetmez, dedi avrat. “Amma beni yiyebilin. Yalınız benim bir oğlum var. Göktee guşa hökmeder.” dedi. “Yerin altına girsen bulur seni. Göğe çıksan gene bulur. Sen, sağ galırım diye mi.” dedi. “Gendi endine güveniin? dedi (Önkol, 2011: 44).

Erkekler genel de baba ile özdeşleşmektedir. Baba, erkek çocuk için toplumda rol modeldir. Masalda oğlan babası gibi yiğit olduğunu ispatlamaya çalışmaktadır:

-Böyle gene hastalanırdım da, dedi. “Rahmetlik baban” dedi. “Aslan südüynen gaplan südü getirirdi bana da.” dedi. “Bunları içerdim de” dedi. “Derdimin şifası sadece bu.” dedi. -Onu da nerden bulacaksın? Baban öldü getti. dedi.

-Eyi ana, dedi. “O babanın evladı da işte benim.” dedi. “O adamın evladı benim. Babam bunu getirirmiş de, ben de getireceem bunu (Önkol, 2011: 45).

Oğlan inanç ile her türlü şeyi göze alarak ve cesaret göstererek çıktığı yolculuğu tamamlamaya çalışmaktadır:

At dedi ki buna:

-Bundan vazgeç! dedi. “Bu ölüm yolu.” dedi. “Bundan gurtuluş yoktur.” dedi. “Sen bundan vazgeç.”

-Amma ben bundan vazgeçersem, benim annem ölii. Derdine çare buyumuş. Ya ölecek ikimiz de ya bu aslan südüynen gaplan südünü bulacaak.” dedi (Önkol, 2011: 47).

Annesi daha sonra oğlanı farklı şekillerdeki zor işler için gönderir. Oğlan her defasında yiğitliği, korkusuzluğu ve cesaretiyle bu işlerin üstesinden gelir. Bu zorlukların birinde oğlan, Hindistan padişahının kızıyla karşılaşır. Kızı devlerden kurtararak esaretine son verir ve kızı sahiplenir.

Her iki masalda da erkekler zorlu yollara çıkan ve burada başlarına gelen her türlü olayla korkusuzca baş edebilen yiğit kişiler olarak ön plana çıkmaktadır. Bu olaylar sonucunda da her şeyin üstesinden gelen kahramana ödül olarak hep bir kadın karakter vardır. Masallarda kadınlar da zaten kavuşacağı kahramanını beklemektedir. Her iki masalda evlilikle sonlanmakta ve mutlu bitmektedir. Boratav, Osmanlının belli bir döneminde yüksek devlet makamlarının kan ve soy imtiyazı olmaktan çıktığını belirtir. Ayrıca ırk, din, sınıf, mezhep farklarına bakılmaksızın devşirilmiş halk çocuklarının devlet yapısında en yüksek basamaklara kadar ulaştıklarını söyler. Bu sınıf değiştirmenin bir yolu ise evliliklerdir. Bu durumun hem kadın hem erkek için geçerli olduğunu ve bunun masallara da yansıdığını ifade eder (2009, 21). Masallarda gerçekleşen evliliklere bakıldığında erkeğin göstermiş olduğu yiğitlik ve cesaret görülmektedir. Ayrıca Kınalı Parmak masalında kız olağanüstü özelliklere sahiptir ve padişahın gelini olmasının onun için bir ayrıcalık olmadığı söylenebilir. Bir Garının Bir Oğlu masalında ise fakir oğlanın gösterdiği cesarettten dolayı padişah olması bir sınıf değişiminin göstergesi sayılabilir.

Sonuç

Ataerki toplum yapısının sonucunda oluşan toplumsal cinsiyet rolleri, anlatılmak için seçilen metnin türünü de etkilemiştir. Önceki çalışmalarda olduğu gibi Hartlap köyünde de masalların asıl anlatıcıları ‘masal ana’larıdır. Erkek anlatıcıların da varlığı bilinmektedir. Ancak erkekler masalların yanında menkıbeler, halk hikâyeleri ve cenknâmelerden kesitler de anlatmayı tercih etmektedirler. Dinî ve millî geleneklerine bağlı olan köy halkı için bu tür metinler de

önemli görülmüş ve daha çok erkekler tarafından anlatılmıştır. Çünkü ataerkil toplum düzeyinde genel olarak kutsal sayılabilecek metinlerin anlatıcıları erkeklerdir. Masallar ise daha çok “kocakarı” masalı olarak adlandırılarak kadına mal edilmiştir.

İncelenen her iki masalda da erkekler cesur ve yiğit bir kişiliğe sahiptir. Ancak bu güçlü gösterilen karakterlerin aldığı yanlış kararlar yaşadıkları olayların temel çıkış noktasıdır. Kınalı Parmak masalında padişahın oğlu kurbağa kıza verdiği söz tutmamış ve kabuğunu yakmıştır. Bundan dolayı zorlu bir yolculuğa çıkmıştır. Bir Garının Bir Oğlu masalının girişinde ise oğlan annesini dinlememekte ve kendi doğru bildiği şeyi yaparak devlerin evine yerleşmektedir. Bu iki olay sonraki yaşanacakların çıkış noktası olmuştur.

Kadınlar ise ‘Bir Garının Bir Oğlu’ masalında; ‘Garı (Anne)’ olumsuz bir tip olarak karşımıza çıkmaktadır. Kadın burada kötü ve ikinci planda olup annelik gibi bir olgu bile onun bu kötü yönünü giderememektedir. Yine bu masaldaki padişahın kızı, masalda güzelliğiyle ve masalın sonuna kadar ‘garının oğlunu’ bekleyerek sadakatiyle ön plana çıkmaktadır. Masalda kadının dış güzelliği ve erkeğine olan sadakati vurgulanarak kadın erkekler için yaratılmış bir varlık olarak sunulmaktadır. ‘Kınalı Parmak’ masalında ise güzelliği ve ev işlerindeki başarısının yanında yiğitlik, zekâ ve cesaretleriyle de kadınlar kendisini göstermektedir. Bu masalda herhangi olumsuz bir kadın tipi yoktur.

Anlatıcıların doğduğu çevre ve şartlar masalı ‘toplumsal cinsiyet’ açısından etkilemektedir. Mustafa Baltacı’nın tam da doğduğu ve yaşadığı köylerde kadının daha çok ev işleri yaptığı, kocasının sözünden çıkmadığı görülmektedir. Kadınlar sosyal hayatta daha çok ikinci planda yer almaktadır. Köyün erkekleri ise yiğittir. Güreş alanında Türkiye dereceleri olan güreşçiler yetiştirmişlerdir. Fatma Önkol da Hartlap’ta yaşayan kadınlardan farklı olarak masalındaki güçlü kadınlar gibi cesareti ve zekâsıyla öne çıkar. Bundan dolayı da bu masalda anlatıcının hayat hikâyesiyle anlatısı arasında bir bağ kurduğu söylenebilir.

Masallarda erkeklerin eş seçimini belirlemesi erkek egemen bir toplum yapısının masallara yansımaları şeklinde yorumlanabilir. Çünkü Hartlap köyünde de özellikle geçmişte daha yaygın olan görücü usulü denilen evlilik sisteminde erkekler evleneceği kızları isteterek evlenmektedir. Kızlar ise eş seçiminde daha çok pasif konumda bulunmaktadır.

Toplumsal cinsiyet algısı günümüz dünyasında çok hızlı bir şekilde değişmekte ve bu, zaman zaman sözlü anlatılarımıza da yansımaktadır. Bu değişimin hangi yönde olduğu, kimlerin bu değişimi nasıl yorumladığı ve sürece ne şekilde katkıları olduğu gibi konular gelecekte yapılacak olan bilimsel çalışmalarla aydınlatılması gereken konular arasındadır. Hem kırsal da hem de kentte toplumsal cinsiyet ile sözlü anlatılar üzerine yapılacak karşılaştırmalı çalışmalar günümüz toplumundaki kadın ve erkek rollerini anlamak açısından önem taşımaktadır. Ayrıca bu çalışmalar daha özgür ve eşitlikçi bir toplum düzeni oluşturulmasına katkı sunabilir.

KAYNAKLAR

- ARTUN, E. (2009). *Anonim Türk Halk Edebiyatı Nesri* (Dördüncü Baskı). İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- AKYILDIZ ERCAN, C. (2017). “Söylencelerde ve Masalarda Elma Sembölü”. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C.21, (3), 1043-1060.
- ASSMANN, J. (1997). *Kültürel Bellek (Eski Yüksek Kültürlerde Yazı, Hatırlatma ve Politik Kimlik)*. (Çev. Ayşe Tekin). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- AZADOVSKY, M. (2002). *Sibiryadan Bir Masal Anası*. (Çev. İ. Başgöz). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- BENJAMIN, W. (2006). *Son Bakışta Aşk Walter Benjamin’den Seçme Yazılar* (Sunuş ve Hazırlayan: N. Gürbilek ve Sabir Yücesoy). (Dördüncü Baskı). İstanbul: Metis Yayınları.
- BORATAV, P. N. (2009). *Zaman Zaman İçinde* (İkinci Baskı). Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- ÇELİKTEN, H. (2022). “Toplumsal Cinsiyet Rollerinin Yeniden İnşası Sürecinde Masallar: “Eşit Masallar” Örneği”. *Folklor Akademi Dergisi*, C.5, (3), 738–751.

- DÉGH, L. (2010). "Hikâye Anlatıcılar". (Çev. A. Koç). *Halkbiliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar 2*, 211-223. (Orijinal Makalenin Yayın Tarihi, 1989), Ankara: Geleneksel Yayınları.
- GABBERT, L. (2014). "Metin/Bağlam Anlaşmazlığı ve Halk Biliminde Davranışsal Yaklaşımların Ortaya Çıkışı". (Çev. M. Kösemek, G. Tekin). *Halkbiliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar 4*, 110-116. (Orijinal Makalenin Yayın Tarihi, 1999), Ankara: Geleneksel Yayınları.
- GÜLTEKİN, M. (2014). "Yerelleşme, Performans ve Beden Folkloru Bağlamında Balıkesirli Masal Anlatıcısı Kezban Karakoç", *Millî Folklor*, (104), 46-59.
- HALICI, F. (1985). *Türk Halk Edebiyatı ve Folklorunda Yeni Görüşler*. Ankara: Konya Kültür ve Turizm Derneği Yayını.
- KARAASLAN, C. (2019). *Anonim Türk Masallarında Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Kadın*. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Radyo, Televizyon ve Sinema Anabilim Dalı, İstanbul. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- KORKMAZ, A. , BAŞER M. (2019) "Toplumsal Cinsiyet Rollerini Bağlamında Ataerkillik ve İktidar İlişkileri" *Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi*, C.28, (1), 71-76.
- ÖLÇER-ÖZÜNEL, E. (2006). *Masal Mekânında Kadın Olmak* (Birinci Baskı). Ankara: Geleneksel Yayınevi.
- ÖLMEZ, F. (2012). "Meyve ve Türk Sanatları Bağlamında Elma" . *Art-e Sanat Dergisi*, C.5 (10) , 77-102.
- ÖNKOL, A. (2011). Kahramanmaraş İli Hartlap Köyü Anlatı Geleneği, Mersin Üniversitesi, Yayınlanmamış Lisans Tezi.
- ÖNKOL, A. (2015). Fatma Önkol'un Masal Anlatıcılığı ve Masalların Anlatıcı-Dinleyici ve Anlatım Ortamı Açısından İncelenmesi. Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Halk Bilimi Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- SYDOW, C.W.V. (2010). "Coğrafya ve Masal Ekotipleri". (Çev. T. Işıkhani). *Halkbiliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar 2*, 61-70. (Orijinal Makalenin Yayın Tarihi, 1934), Ankara: Geleneksel Yayınları.
- ŞİMŞEK, E. (2008). "Ölümsüzlük İlacı Elma". *Journal of Turkish Studies*, C.3. (5), 193-204.

KAYNAK KİŞİLER

Kaynak kişi ile ilgili bilgiler; "adı, soyadı, doğum yılı ve yeri, mesleği, medeni hâli, eğitim durumu ve ikamet" şeklinde sıralanmıştır.

K.K.1. Mustafa BALTACI, 1939, Karadere/Kahramanmaraş, bıçak satıcısı, evli, okuma-yazması yok, Hartlap/Kahramanmaraş.

K.K.2. Fatma ÖNKOL, 1947, Hartlap/Kahramanmaraş, ev hanımı, evli, okur-yazar, Gaziantep.

YAZARLARIN KATKI DÜZEYLERİ: Birinci Yazar %100.

ETİK KOMİTE ONAYI: Alan araştırması 2020 senesi öncesinde yapıldığı için etik komisyon iznine gerek bulunmamaktadır.

FİNANSAL DESTEK: Çalışmada finansal destek alınmamıştır.

ÇIKAR ÇATIŞMASI: Çalışmada potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.